

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ІНСТИТУЦІЙНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Проведені в Україні економічні реформи за результатами свого здійснення виявились далекими від прогнозних очікувань і реальних досліджень. Нині ключовою умовою динамічного розвитку національної економіки стає інституційна політика як структуроформуючий фактор постіндустріального розвитку.

На сучасному етапі економіка України характеризується вкрай негативними тенденціями, зокрема нераціональним і негативним використанням виробничого потенціалу, деградацією кадрового потенціалу, відсутністю виваженої стратегії реформ, нераціональним споживанням ресурсів, погіршенням екологічної ситуації. Пошук причин подібної ситуації все більше впевнює в тому, що реформування економіки досить погано було забезпечене нормативно-правовою базою, що проявлялось як в інституційній недостатності забезпеченості реформ, так і в її надлишку [1, с. 165]. В цьому ми переконуємось, співставляючи інституційні елементи реформи, очікувані і фактичні результати їх здійснення. На нашу думку, прорахунки реформування економіки зумовлені, перш за все, неефективністю управління реформ, їх слабкою мотивацією, недостатністю узгодження економічних інтересів агентів ринку, які сьогодні називають інститутами.

Слабкість інститутів стала фоном, на якому відбуваються зростання тіньової економіки, зниження частки доходів у валовому внутрішньому продукті, невиконання державних зобов'язань з перерозподілу матеріальних благ, накопичення неплатежів по заробітній платі, криміналізація тощо [2, с. 116].

Дослідження проблем виникнення, функціонування і ефективності впливу різних інститутів на економічну, політичну і управлінську діяльність займають значне місце в економічній, правовій, соціологічній та інших науках. За кордоном досить давно, а в Україні відносно недавно сформувалась і розвивається наукова теорія, об'єктом дослідження якої є різні інституції, покликані забезпечити нормальне протікання і регулювання різноманітних соціально-економічних процесів в суспільстві. Інституційному розвитку протягом останніх років у світовій та вітчизняній науці присвячується дедалі більше наукових праць. Висвітлення певних теоретичних і практичних аспектів здійснення інституційних перетворень знайшли своє відображення в працях провідних науковців, таких як О. Білорус, В. Будкін, В. Геєць, А. Кредісов, Д. Лук'яненко, С. Мочерний, В. Новицький, Ю. Пахомов, Є. Панченко, О. Плотніков, А. Поручник, О. Рогач, В. Рокоча, В. Савчук, С. Якубовський та інші.

Разом із тим, відсутність єдиної точки зору при визначенні поняття інституцій та інституціоналізму, розбіжності в дефініціях даних понять визначають необхідність подальших досліджень в даному напрямку. Звідси і мета даної статті — дослідження проблем інституційного розвитку в Україні та пошук дієвих шляхів для їх розв'язання.

Основоположник інституціоналізму Т. Веблен в основу інституційного методу дослідження економічних

відносин заклав розуміння під інституціями комплексу звичних способів мислення стосовно відносин між людиною і суспільством, а також загальноприйняту поведінку. Він виходив з того, що «інституції — це результати процесів, що відбувались в минулому, вони пристосовані до обставин минулого і, таким чином, не є цілком відповідними вимогам теперішнього часу» [3, с. 202], трактував інституції як «усталені навички мислення, спільні для більшості людей» [4, с. 239]. У. Гамільтон розвинув інституційний підхід, визначивши категорію «інституції» як «вербальний символ, який описує низку суспільних звичаїв», як «переважаючий і стійкий спосіб мислення чи дії, відтворений у звичках груп чи звичаях народу» [5, с. 84].

Відомий дослідник Норд розглядає інститути як «правила» гри в суспільстві, або створені людиною обмежувальні рамки, котрі формують відносини між людьми [6, с. 46]. Однак ми вважаємо, що сформовані в суспільстві інститути можуть виступати не лише в якості норм і правил, але і інститутів-організацій, які відіграють важливу роль в системі ринкових відносин і її господарюючих суб'єктів.

Світовий досвід проведення економічних реформ в державах з різним політичним устроєм, ідеологічними концепціями, моральними цінностями показав, що однією із основних складових їх успішного завершення є врахування інституційного фактора при здійсненні відповідних перетворень. Беззаперечним, на нашу думку, є той факт, що економічні реформи можуть бути успішно реалізовані лише при умові не лише безпомилковості розрахунку ресурсної бази досягнення поставленої мети, але і врахування адекватності тієї сфери, в якій будуть реалізовуватися ці економічні реформи, тобто інституційним простором, стан якого повинен формуватися на основі глибоких наукових досліджень.

Поняття «інститут» не має чіткого фіксованого змісту. На основі узагальнення міжнародного досвіду та проведених особистих досліджень щодо визначення основних «інститутів», доцільно виділити класифікацію основних, які безпосередньо долучаються до процесу розвитку певної території (крім органів державної влади та місцевого самоврядування різного рівня):, зокрема в Україні, на нашу думку, основними інститутами є:

- інститут власності;
- інститут демократії;
- інститут права (його види);
- бізнесові інститути;
- регіональні інститути виробництва (кластери, мережеві системи, центри розвитку, евро-регіони, економічні простори).

Кожен із наведених вище інститутів складається з окремих інституцій, які забезпечують виконання окремих функцій в її межах.

Одним із найбільш складних інститутів є регіон, який являє собою сукупність тісно пов'язаних відносно різних інституційних чинників, які забезпечують збалансований розвиток фінансової, грошово-кредитної, ва-

лютною, банківською, бюджетною, податковою, інвестиційною, соціальною та інших систем регіону.

Економіка сучасної України є надзвичайно незбалансованою, неузгодженою, і, відповідно, неефективною. Відсутність виваженої політики і відповідних структур, здатних вирішити вказані вище проблеми, призводить до ще більшого погіршення ситуації в Україні та її регіонах.

Вихід із ситуації, що склалась, нами бачиться у створенні нових інститутів. Сьогодні управління цими інститутами здійснюється на принципах децентралізації, який супроводжує весь процес переходу до нової моделі розвитку економіки.

Однак надмірна децентралізація може виявитися неефективною в сучасних умовах, особливо в контексті світової фінансової кризи. Тобто сьогодні абсолютно очевидно, що існуюча інституційна система економіки, яка являє собою упорядкований набір інституцій, що формують рамки певної системи координації економічної діяльності та обумовлюють тип економічної системи, є неефективною.

Протягом останніх років активізувались дослідження щодо ефективності управління різними інститутами, які складають основу функціонування більш складного інституту — регіону, які зазнали суттєвих трансформацій і реформування в умовах становлення ринкової системи господарювання.

На нашу думку, особливий наголос доцільно зробити на комунальних фундаціях, так як стара система управління виявилась неефективною. Цьому підтвердженням є тривалий процес реформування житлово-комунального господарства, який розвивається уже понад десять років і до сих пір не продемонстрував своїх переваг в кількості і якості наданих послуг.

Головною умовою ефективного функціонування житлово-комунального господарства є адекватність діючих інституцій реформам, які проводяться, чого, на жаль, досягти ще не вдалося.

Швидке руйнування старої (радянської) системи відносин і тривале формування нової призвело до виникнення дисгармонії функцій і відносин між різними інституціями, які належать до різних економічних систем, недовіру до владних інституцій (адміністрацій, судів тощо).

Вищесказане дозволяє зробити висновок про необхідність переходу до іншої, більш ефективної в ринкових умовах економічної системи відносин. Зокрема, вкрай необхідним на сьогодні є перехід на програмно-цільові підходи до стимулювання розвитку локальних і регіональних економічних систем, забезпечення динамізму суспільних механізмів та підвищення їх регіональної конкурентоспроможності.

На нашу думку, новою, дієвою формою ефективного управління інституціями може стати інституційний кластер, який являє собою об'єднання на певній території схожих, пов'язаних між собою взаємодоповнюючих інституцій. Такі об'єднання покликані забезпечити підвищення конкурентоспроможності економіки певної території та країни в цілому на основі інноваційного розвитку.

Створення інституційних кластерів покликане забезпечити узгодженість, комплексність і системність стратегії інституційно-економічного реформування, яка поряд зі економічними зрушеннями забезпечить соц-

іальні, політичні, правові та інші перетворення на основі змін в індивідуальній та суспільній свідомості, психології, етиці, моралі.

Аналіз діяльності різних формальних і неформальних інституцій, ефективності взаємодії між ними дає змогу виявити чинники підвищення ефективності функціонування економічних систем, шляхи формування нової інституційної системи і на цій основі розробити сучасну інституційну модель регулювання ринкової.

Важливим аспектом інституційного регулювання в Україні є багатоаспектне співробітництво з міжнародними інституціями сприяння. ЄС надає Україні підтримку платіжного балансу, різноманітні форми технічної допомоги. Європейська Комісія співпрацює з українським урядом, а також з іншими організаціями з метою визначення ключових секторів для фінансування в рамках програми Tacis. Такі пріоритети відображаються у грантах для проектів модернізації державного управління та політики, сприяння розвитку приватних підприємств, відновлення енергетичного сектору та захисту навколишнього середовища.

Таким чином, прорахунки в проведенні реформування економіки України пов'язані, перш за все, з неефективністю управління реформами, їх слабкою мотивацією, недостатністю узгодження економічних інтересів агентів ринку, які сьогодні називають інститутами. Слабкість інститутів спричинила виникнення інших негативних наслідків, таких як зростання тіньової економіки, зниження частки доходів у валовому внутрішньому продукті, невиконання державних зобов'язань по перерозподілу матеріальних благ, накопичення неплатежів по заробітній платі, криміналізація тощо. В сучасних умовах господарювання ключовою умовою динамічного розвитку національної економіки стає інституційна політика як структуроформуючий фактор постіндустріального розвитку. Натомість ефективність її залежить від ефективності самих інститутів та їх об'єднань. На нашу думку, новою, дієвою формою ефективного управління інституціями може стати інституційний кластер, який являє собою об'єднання на певній території схожих, пов'язаних між собою взаємодоповнюючих інституцій.

Література

1. Карпенко Г. В. Виникнення та розвиток інституцій та їх вплив на економічну ситуацію в суспільстві / Г. В. Карпенко // Міжнародна економіка: зб. наук. пр.; відп. ред. В. Є. Новицький. — К.: Інститут світової економіки і міжнародних відносин НАН України, 2000. — Вип.27. — С. 164?173.
2. Прокоп'єва А. А. Стратегія формування економічної безпеки держави в контексті національних інтересів і загроз / А. А. Прокоп'єва // Стратегія економічного розвитку України: наук. зб. — К: КНЕУ, 2002. — Вип. 3. — С. 115–124.
3. Веблен Т. Теория праздного класса / Т. Веблен. — М.: Прогресс, 1984. — 366 с.
4. Veblen T. The Place of Science in Modern Civilization and Other Essays / T. Veblen. — N. Y.: Huebseh, 1919. — p. 239.
5. Майдурд Е. Введение в историю экономической мысли / Е. Майдурд. - М.: Дело, 1996. — 544 с.
6. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / Д. Норт. — М.: Фонд экономической книги «Начала», 1997. — 180 с.